

Sanomalehtien pääkirjoitusten virkkeen ja sanaston rakenteesta¹

1. Suomalaisessa Suomessa (9/1968) Antti Pullinen soimaa pääkirjoituksia ajankohtaisuuden puutteesta, epähavainnollisuudesta ja kiinnostomuudesta. Valoisaakin hän keksii: artikkelit pysyvät asiassa ja kieleltään ne ovat erittäin huolellisia.

Pullisen jo unohtunut kirjoitelma aktualistui viime vuoden lopulla, kun Harju — Mörsäri — Rainio kelpuuttivat sen »Asiatekstejä lukioon ja aikuiskasvatukseen»-kokoelmaansa (1969, s. 40—43) »Sanomalehti vaikuttaa»-osaston johdantoluvuksi. Näin Suomalaisen Suomen juttu on oppikirjatekstiä ja pääsee ehkä kauankin ohjailemaan opettajien ja heidän oppilaidensa käsityksiä pääkirjoituksista. Harjun — Mörsärin — Rainion antologian työkirja (1969, s. 14) kehottaa tarkkailemaan näytetekstejä nimenomaan Pullisen yleishuomioiden ja kritiikin perusteella. Teoksessa ei mainita hänen väitteittensä perustelemattomuudesta. Ovatko antologian koostajat tulleet ajatelleksi, että selviin näyttöihin pohjautumaton mielipidejuttu sopii huonosti opetuksen malliksi? (Saman tason abstrahoinnista ks. esim. Hayakawa, Ajattelun ja toiminnan kieli s. 180—183.)

Pullinen toteaa, että »pinttyneet sanonnat versovat enemmän pääkirjoituksissa kuin muualla lehdessä». Esimerkkien puutteessa lukija ei tiedä, mitä pinttyneillä sanonnoilla tarkoitetaan. Kehnon kielen ilmentymiä ne eivät kai ole, koska »pääkirjoitusten erittäin huolellinen kieli» saa Pullisen erityiskiitoksen: »Varsinaisia kielivirheitä ei löydy edes etsimällä». Ikävää ettei hän satu selittämään, mitkä ovat 'ei-varsinaisia'. Varsinaista kielivirhettä ei kaikesta päättäen sisällä esim. hänen virkkeensä: »kirjoittajilla on persoonallisia eli henkilön omaamia erikoissanontoja, jotka piristävät.»

2. Sisällönanalyysin keinoin Pullisen väitteet pääkirjoitusten sisällöstä lienevät tarkistettavissa. Seuraavassa rajoitun pelkästään artikkelinlaatijain kielenkäytön erittelyyn. Pyrin löytämään syitä, jotka vaikeuttavat sanoman omaksumista, ts. heikentävät viestinnän tarkoituksenmukaisuutta.

Esimerkkiaineisto² on valittu tehtävänasettelun mukaisesti. Kielenkäytön heik-

¹ Kirjoitelma on osa laajemmaksi suunnitellusta sanomalehtien mielipidejuttujen analyysistä.

² Esimerkki- ja tilastomateriaali on Helsingin Sanomien (v:n 1968 marras- ja joulukuun, v:n 1969 sekä v:n 1970 tammikuun), Keski-suomalaisen (v:n 1968 tammi- ja helmikuun) sekä Savon (v:n 1969 touko-, kesä- ja heinäkuun) numeroista. Ilkan, Kansan Uutisten, Savon Sanomien, Uuden Suomen ja Vaasan artikkelien tarkkailu vain vahvisti hahmottunutta kokonaiskuvaa, minkä vuoksi niiden näytteitä ei juuri ole mukana. Savon materiaalin on koonnut ja eritellyt yo. Anna-Liisa Huttunen Jyväskylän yliopiston kielenviljelyn kurssin harjoitustyöksi.

kouksien etsiminen ei vaatinut suurta vaivaa, ehkei liioin olisi vaatinut virheettömän, jopa kiinnostavan artikkelisarjan valikointi.

3. Suomen yleiskielen virkkeen keskimitta on 12—15 sanaa (Wiio, Ymmärrettäänkö sanomasi? s. 93); 17—19-sanaista englannin virkettä pidetään luettavuudeltaan normaalina (Flesch, How to write, speak, and think more effectively s. 30). Virkkeen pidetessä luettavuus heikkenee.

Kuopiolaisen Savon nyt käsiteltävien pääkirjoitusten virkkeet ovat pitkiä. Viiden pääkirjoituksen otoksessa virkkeiden keskimitaksi tuli 27, 20, 22, 28 ja 25 sanaa. Myös osa Helsingin Sanomien artikkeleista suosii ylen pitkiä virkkeitä. Voitaisiinko esitystä tehostaa virkkeitä lyhentämällä tai ainakin muuntamalla? Seuraavassa koenäytteitä; ensimmäisenä on alkuperäinen teksti (kursivointi minun), sitä seuraa muunnettu.

Onhan jo tultu siihen vaiheeseen, että mikäli kotona yritetään lapsista kasvattaa ns. kunnan kansalaisia, joilla on luonnetta ja moraalialia, hyviä tapoja ja tiettyjen perusarvojen kunnioitusta, niin saavat vanhemmat luvan ottaa vastaan osuutensa siitä syytösten — melkeinpä herjausten — tulvasta, mikä sellaisiin kasvattajiin, »autoritaarisiin» kantoihin anarkistisen vapauden kaskessa, joidenkin *joukkotiedotuskanavien* kautta kohdistuu.

Mikäli vanhemmat nykyään yrittävät kasvattaa lapsistaan niin sanottuja kunnan kansalaisia, joilla on luonnetta ja moraalialia, hyviä tapoja ja perusarvojen kunnioitusta, hekin saavat ottaa vastaan syytösten — melkeinpä herjausten — tulvan. Se kohdistuu tällaisiin kasvattajiin, »autoritaarisiin» kantoihin anarkistisen vapauden kaskessa, joidenkin joukkoviestimien välityksellä.

Sinänsä ilmeikkään katkelman määritekasaumat ja sivulausein mutkistettu rakenne saattavat väsyttää lukijan: artikkeli jää kesken. Muunnoksessa virke on jaettu kahtia. Alku on vaihdettu aktiivimuotoiseksi. Pitkä *joukkotiedotuskanavat* on korvattu lyhyemmällä *joukkoviestimet*-sanalla.

Se, että siviili-ilmailuliikenne, jonka tulisi *kaikissa olosuhteissa* nauttia kansainvälistä kunnioitusta, on joutunut yhä enenevässä määrin *kansainvälisen politiikan* väärinkäytösten kohteeksi, ei tee *Beirutin kentälle suoritettua* hävitysretkeä mitenkään puolustettavammaksi taikka *oikeutetummaksi*.

Siviili-ilmailuliikenne, jonka tulisi aina nauttia kansainvälistä kunnioitusta, on joutunut yhä useammin poliittisten väärinkäytösten kohteeksi. Tämä ei tee Beirutin kentän hävitysretkeä mitenkään puolustettavammaksi tai oikeammaksi.

Alkuperäisen virkkeen sivulausejonoon piilotettu tosio on ilmaistu näkyvämmän muunnoksen ensimmäisessä päälauseessa. Tätä seuraa uusi virke, joka esittää arvostelman. Katkelma tiivistyy 29-sanaisesta 24-sanaiseksi.

4. Lavea virke aiheuttaa jatkuvasti rakennehäiriöitä, esimerkiksi seuraavanlaisia:

Sosiaalidemokraattien, joille SAK:n johto oli juuri selostanut lakisääteistä vähimmäispalkkaa vastustavaa vanhaa kantaansa, joka ei eduskunnan päätöksestä muuttuisi, *asema* lienee tässä kilpailussa tosin ollut hieman hankala.

Sosiaalidemokraattien asema lienee vähimmäispalkkakilpailussa hieman hankala. Heille SAK:n johto oli juuri ilmoittanut lakisääteistä vähimmäispalkkaa vastustavan kantansa, joka ei eduskunnan päätöksestä muuttuisi.

Attribuuttirakenteen (kursivoitu) katkaiseminen attribuutin ja pääsanan väliin sijoitetulla relatiivilauseella (tässä tapauksessa peräti kahdella) hajottaa kokonaisuuden. Muunnoksessa ensimmäinen virke ilmaisee arvostelman, toinen arvostelman perustelun.

Kiirunan tapahtumat antavat ajattelemisen aihetta myös täällä. Lienee näet niin, että tämä Ruotsin hyvinvointiyhteiskunnassa puhjennut *työselkkaus on merkinä työntekijäin heräämisestä vaatimaan pohdintaa ja keskustelua* heidän asemastaan, oikeuksistaan ja vastuustaan yrityksessä *sekä yleisenä yhteiskunnallisena kysymyksenä*.

— — Lienee näet niin, että tämä Ruotsin hyvinvointiyhteiskunnassa puhjennut työselkkaus osoittaa työntekijäin heränneen vaatimaan yrityksessä keskustelua, jossa *pohdittaisiin heidän oikeuksiaan ja vastuutaan sekä heidän yleistä yhteiskunnallista asemaansa*.

Paikallissijojen, varsinkin essiivin, viittaussuhteet tuntuvat hämärtyneen. Essiivi-muotoinen substantiivi on aina verbin määrite, joka paitsi verbiin liittyy tavallisesti subjektiin (subjektipersoonaan) tai passiivin objektiin. Alkuperäisnäytteen tapaan irrallisena sitä ei käytetä.

Uuteen eurooppalaiseen järjestykseen kuuluu myös Brandtin ja Scheelin mielestä Itä-Saksan olemassaolon tunnustaminen, ei kansainvälisoikeudellisena *toimenpiteenä* vaan virallisten kahdenvälisen *sopimusten muodossa*, sekä Bonnin yksinedustusvaatimuksen *lakkauttamisena* käytännössä. Bonn ei siten vastedes *vastaa* jokaiseen *diplomaattisuhteiden solmimiseen Itä-Saksan kanssa rangaistuksen uhalla*, vaan tulee ilmeisesti suhtautumaan *realistisesti* asioiden kehitykseen.

Uuteen Euroopan järjestykseen kuuluu myös Brandtin ja Scheelin mielestä Itä-Saksan olemassaolon tunnustaminen. Tämä ei edellyttäisi kansainvälisoikeudellisia toimia, vaan virallisen kahdenvälisen sopimuksen. Samalla Bonn käytännössä luopuisi yksinedustusvaatimuksestaan. Vastedes Bonn ei uhkaisi diplomaattisuhteiden katkaisemisella sellaisia valtioita, jotka solmivat diplomaattisuhteet Itä-Saksan kanssa, vaan suhtautuisi realistisesti kehitykseen.

Alkuperäisten kahden virkkeen asemesta muunnoksessa on neljä. Näin häviävät epäloogiset paikallissijarakenteet *tunnustaminen toimenpiteenä, tunnustaminen sopimusten muodossa, tunnustaminen lakkauttamisena*. Rakenne *diplomaattisuhteiden solmiminen Itä-Saksan kanssa* on irrallisena täysin luonteva: *solmiminen*-teonnimen attribuuttina on postpositioilmaus *Itä-Saksan kanssa*. Mutta kun tämä rakenne sitoutuu esimerkin virkekokonaisuuteen, niin *Itä-Saksan kanssa* saattaa yhtä hyvin liittyä verbinmuotoon *vastaa*. Kokonaisuuden voivat näin ollen muodostaa *vastaa Itä-Saksan kanssa rangaistuksen uhalla* tai *diplomaattisuhteiden solmimiseen Itä-Saksan kanssa r. u.* Toimittaja auttaisi lukijaa, jos muotoilisi ajatuksensa yksiselitteisesti.

Jos Kiina päättää lopulta tulla esille kuorestaan *kansainväliselle poliittiselle näyttämölle*, se voi ehkä saada suurvaltapaikan YK-järjestykseen, mutta vain *sillä ehdolla, että se lykkää ainakin pitkälle tulevaisuuteen Formosaan kohdistuvat vaatimuksensa.*

Jos Kiina päättää lopulta tulla kuorestaan kansainväliseen politiikkaan, se voi ehkä saada suurvaltapaikan YK-järjestykseen. Silloin sen kuitenkin on lykättävä pitkälle tulevaisuuteen Formosaan kohdistuvat vaatimuksensa.

Soveliaita virkkeenpidentimiä ovat adessiivi-ilmaukset *sillä ehdolla että, sillä seurauksella että*, mikäli viestinnän tarkoituksenmukaisuutta ei pidetä tärkeänä.

5. Virkkeiden monisanaisuus ja rakenteen mutkikkaus johtavat häiriöihin.³ Toisaalta mekaaninen keskimitoissa pysyttelemine ei tietenkään riitä selkeyden takeeksi.

[Keskustapuolueen Oulun kokouksen julkilausuman selvitystä:]

Mitä taas tulee maatalousverotuksen oikaisemisvaatimukseen, niin uudessa järjestelmässä saattaa ollakin siirtymäkaudesta johtuvia hankaluuksia, ehkä kohtuuttomuuskiakin. Mutta toisaalta keskustapuolueen ministerit maatalousministeriä myöten ovat olleet lakia laatimassa, ja puolue voi ilman julkilausumiaakin pyrkiä epäkohtien korjaamiseen. *Samoin on metsäverotuksen laita. Se on kieltämättä pulmallinen kysymys, jonka selvittämiseen ei kokouksessakaan keksitty muuta keinoa kuin vaatimuksen esittäminen. Pitävimmällä pohjalla liikuttiin sen sijaan kunnallisen verorasituksen suhteen, mitä tulee nimenomaan sairaalakustannuksiin.*

Kokouksen julkilausumassa vaadittiin maatalouden verotuksen oikaisemista. Uudessa järjestelmässä saattaa ollakin siirtymäkauden hankaluuksia, jopa kohtuuttomuuskiakin. Toisaalta keskustapuolueen ministerit maatalousministeriä myöten ovat olleet lakia laatimassa, ja puolue voi ilman julkilausumiaakin pyrkiä epäkohtien korjaamiseen. Samoin metsäverotus on kieltämättä pulmallinen kysymys. Kokous ei keksinyt muuta kuin vaatia sen selvittämistä. Pitävimmällä pohjalla liikuttiin kunnallista verorasitusta, nimenomaan sairaalakustannuksia rakkottaessa.

Alkuperäiskatkelma perustuu kliseihin. Ne ovat ehkä valmiina ammattikirjoittajan mielessä ja valuvat helposti paperiin, mutta lukija joutuu vaikeuksiin etsiessään täyteen joukosta asiaa. Adolf Noreen on aikoinaan sanonut, että parasta kieltä on se, minkä »yleisö tarkimmin ja helpoimmin voi käsittää ja esittäjä vaivattomimmin tuottaa». Tämä kielenarvioinnin ns. funktionaali normi eli tarkoituksenmukaisuuden periaate hyväksyttäneen asiaviestinnän yleisnormiksi (Teleman, Språket som ett effektivt meddelelsemedel. Teoksessa Allén ym., Språk, språkvård och kommunikation s. 31—59). Ohjetta ei saa tulkita yksipuolisesti: parasta kieltä ei ole vaivattomimmin syntyvä; tekstin tulee aina olla myös lukijalle soveliainta.

6. *Taulukko 1* esittää, miten substantiivit, adjektiivit ja verbit jakautuvat

³ Pääkirjoitusten lauserakenteen muita tavallisia häiriölähteitä ovat *seurauksena-* ja *tulok-sena-*essiivit, passiivin II partisiipit (esim. *edustettu, määrätty, oikeutettu*) ja agenttipartisiipit (esim. *suorittama, työnäsemä*). Vaikka ne eivät ole sidoksissa virkkeen pituuteen, niiden turha tai virheellinen käyttö heikentää sanoman täsmällisyyttä. Ks. tarkemmin Pulkkinen, Asia-suomen opas. 5. painos s. 128, 154. Lindén, Kolmas kielivartio s. 72—75.

Keskisuomalaisen kahden viikon pääkirjoituksissa,⁴ Kansan Uutisten Juorkunan Jussin⁵ ja Helsingin Sanomien Origon⁶ eräissä pakinoissa sekä Mika Waltarin Koiranheisipuu-romaanissa⁷.

	sanoja yht.	subst. %	adj. %	verb. %
Keskisuomalainen	3694	38,5	9,6	25,4
Juorkunan Jussi	1116	33,2	5,4	26,1
Origo	1250	27,6	6,5	30,2
Waltari	4945	29,0	10,6	26,0

Adjektiiveja on Keskisuomalaisen otoksessa ja Koiranheisipuussa keskimäärin 10 %, mutta Juorkunan Jussilla vain 5,4 % ja Origolla 6,5 %. Pakinat lähenevät puheen tyyliä. Puhessa adjektiivia käytetään harvemmin kuin kirjoituksessa (Saukkonen, ÄOL:n vuosikirja XVI, s. 45).

Substantiivit ja verbit ovat tiedon välittämisen kannalta merkittävimmät sanaluokat (Saukkonen, mts. 45; vrt. Strunk ja White, *The elements of style* s. 57—58). Viestinnän tehokkuuteen vaikuttaa olennaisesti se, missä suhteessa verbit ovat substantiiveihin (vrt. Flesch, mts. 49—56; Numminen, *Sananjalka* 1964 s. 76—98). Taulukon mukaan Origo käyttää selvästi toisia enemmän verbejä, Keskisuomalainen suosii substantiiveja. Origon pakinoissa verbit ja substantiivit ovat kutakuinkin tasapainossa: verbejä 30,2 %, substantiiveja 27,6 %. Keskisuomalaisessa sen sijaan substantiiveja on 13,1 % enemmän kuin verbejä. Tämä saattaa viitata artikkelityylin häiriöön: substantiivivoittoisuus jäykistää tyylin, mikäli kirjoittaja kaavamaisesti valitsee predikaateiksi merkitykseltään kalpeita tai passiivisia ilmauksia.

Vaikka Keskisuomalaisen kirjoitukset sisältävät verbejä lähes saman määrän kuin vertailukohteet, verbien muodot jakautuvat eri tavalla.

Taulukko 2 selvittää verbien finiitti- ja nominaalimuotojen jakauman.⁸

⁴ Jakauma on laskettu Keskisuomalaisen n:oista 30—44/1968. Taru Kettunen, *Tilastotietoja mainoskielen sanastosta. Seminaarieselmä 1968. Säilytteillä Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksessa.*

⁵ Jakauma on laskettu Kansan Uutisissa 23. 1.—5. 2. 1969 ilmestyneistä kolmesta Juorkunan Jussin pakinasta. Hannu Rahikainen, *Sanastonvalinta ja vertauskuvalliset ilmaisut Juorkunan Jussin, Eskosen, Simpan ja Origon pakinoissa. Kielenviljelyn kurssin harjoitustyö 1969. Säilytteillä Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksessa.*

⁶ Jakauma on laskettu Helsingin Sanomissa 29. 1.—14. 2. 1969 ilmestyneistä neljästä Origon pakinasta. Hannu Rahikainen, *mainittu harj.työ.*

⁷ Marjatta Roimu, *Viritäjä* 1963 s. 71.

⁸ Keskisuomalaisen ja Waltarin koko materiaali on mukana laskelmassa, joka perustuu Kettusen ja Roimun mainittuihin esityksiin. Juorkunan Jussilta ja Origolta on kummaltakin laskettu vain yhden pakinan verbien jakauma; laskelma perustuu Rahikaisen mainittuun harj.työhön.

	verb. %	fin.- muot. %	nomin.- muot. %
Keskisuomalainen	25,4	13,2	12,2
Juorkunan Jussi	26,8	19,6	7,2
Origo	34,3	18,3	16,0
Waltari	26,0	18,0	8,0

Juorkunan Jussi, Origo ja Waltari viljelevät finiittimuotoja yhtä runsaasti, Keskisuomalainen selvästi heitä vähemmän. Keskisuomalaisessa nominaalimuotoja on verbien koko määrästä lähes toinen puoli. Nominaalimuotojen lukuisuus vahvistaa oletusta artikkelityylin jäykistyneisyydestä: usein infinitiivit ja partiisiipit ovat funktioltaan substantiiveja ja adjektiiveja ja lisäävät pääkirjoitusten muutenkin vahvaa nominipitoisuutta. Juorkunan Jussin pakinassa ja Waltarin romaanissa finiitti- ja infiniittimuotojen suhde on miltei sama. Vaikka Origo turvautuu Juorkunan Jussia ahkerammin nominaalimuotoihin, hän kuitenkin perustaa tyyliinsä finiittiverbien runsauteen. Näin verbien kokonaismäärä kasvaa eikä tyyli joudu kärsimään nominien liiallisuudesta.

Savon viidessä käsitellyssä pääkirjoituksessa on verbeistä 13,2 % finiittimuotoja (Keskisuomalaisessa saman verran) ja 8,9 % infiniittimuotoja (Keskisuomalaisessa 12,2 %). Artikkelityylin vakiopiirteeksi näkyy hahmottuvan nyt esitettyjä vertailukohteita niukempi finiittiverbien käyttö.

7. Pääkirjoitusten finiittiverbeiksi eli predikaateiksi tuntuvat valikoituvan kalpeimmat verbimme tai passiivit. *olla*-verbi on merkitykseltään vaillinaisin verbeistämme, oikeastaan muodollinen kopula, yhdistin. Savo käyttää mainituksessa otoksessa predikaattina *olla*-verbiä selvästi taajemmin kuin esim. Pentti Fabritius esseessään »Tehtäväni kirjailijana» (Savon Sanomat 1. 9. 1969): Savo 24,4 %, Fabritius 14,8 %.⁹ Savossa *on*-tyyli (Numminen, mts. 94—96) ei liene pahimmillaan. Valitsin summittaisesti Helsingin Sanomien pääkirjoituksista pari sellaista, jotka ensilukemalta vaikuttivat jähmettyneiltä, laskin kummankin artikkelin sanojen (1. otoksessa 336 sanaa, 2. otoksessa 162 sanaa) sekä predikaattien (+ lauseenvastikkeiden predikaattiosien) kokonaismäärän. Sain seuraavan taulukko 3:n mukaisia prosenttiarvoja.¹⁰

⁹ Laskelma perustuu Anna-Liisa Huttusen mainittuun harj.työhön.

¹⁰ Passiiveiksi olen laskenut paitsi finiittimuodot myös ns. *nesessiivin* (*on löydettyä*), joka on kiinteä sanaliitto, vaikka *kielioppi* ei laskekaan sitä liittotempukseksi (vrt. Penttilä, Suomen *kielioppi* kpl. 309: 12c; Setälä—Sadeniemi, Suomen *kielioppi* kpl. 146), sekä merkitykseltään passiiviset muodot (*saastua*).

	pred. yht. %	<i>olla</i> - verb. %	pass.- verb. %	<i>olla</i> - ja pass.- verb. yht. %
1. otos	9,8	42,5	27,3	69,8
2. otos	12,3	20,0	50,0	70,0

Artikkelin koko sanaluvusta predikaattiverbejä on ensimmäisessä 9,8 %, toisessa 12,3 % (luvut ovat pienempiä kuin Keski-suomalaisen ja Savon keskiarvot). Ensimmäisen otoksen *olla*-pitoisuus yllättää: 42,5 %; toinen otos pysyttelee Savon keskiarvon alapuolella: 20,0 %. Ensimmäisen artikkelin *olla*-verbien runsaus vähentää passiivien määrää, toisen artikkelin passiivien runsaus puolestaan laskee *olla*-verbien lukua. Ensimmäisessä *olla*-verbejä 42,5 %, passiiveja 27,3 %, molempia yhteensä 69,8 %. Toisessa *olla*-verbejä vain 20,0 %, mutta passiiveja 50,0 %, molempia yhteensä 70,0 %.

olla-verbien ja passiivien yhteismäärä osoittaa tyylin yleisluonteen: kumpikin artikkeli tavoittelee epämääräistä persoonattomuutta.

Tehostuuko sanoma, jos *olla*-verbit ja passiivit niin pitkälle kuin mahdollista korvataan elävämällä aktiivi-ilmauksilla? Seuraavassa koenäytteessä ensin alkuperäinen 2. otos (= taulukko 4:n 2.1. otos), sen jälkeen aktiivistettu muunnos (= taulukko 4:n 2.2. otos).¹¹

SAASTUTTAMISTA VASTAAN

Vesistöjemme saastuttamisen mitan *osoittaa* pelkästään tosiasia, että yksistään puunjalostusteollisuus *tuottaa* jättevettä kuusikymmentäviisituhatta litraa sekunnissa. Saastumisen jatkumiseen meillä *ei ole* varaa juo senkään takia, että vesivaramme *ovat* varsin rajoitetut — yhteensä vain Ruotsin suurimman järven Vänernin kokoiset. Pää *tulee* tällä alalla varsin pian vetävän käteen.

Näitä tosiasioita *ei* kuitenkaan *näyletä* tiedostettavan niiden *piirissä*, joilla *on* valta *muuttaa* tilannetta. Tehokkaaseen tilanteen yleiseen parantamiseen *ei ole* *ryhdytty* poliittisten päätöksentekijöiden *taholla*. Mutta *ei* sillä hyvä. Vastaaviin toimenpiteisiin *ei ole* *ryhdytty* asianosaisten yritystenkään päätöksentekijöiden *taholla*. Vesistöihin *johdetaan* jatkuvasti ja tietoisesti myrkyjä, joiden *teho yltää* aina Reinin tuoreiden kokemusten pienoismallien tuottamiseen, kalojen joukkosurmaamiseen. *Eikä* kukaan *voi taata* mittakaavan pysymistä pienoismalleissa.

Tällaisessa tilanteessa *on* erittäin *perusteltu* vesiensuojelutoimiston *taholta esitetty* toivomus, että yleisö *auttaisi* saastuttamistapausten selvittämistä *ilmoittamalla* havaitsemistaan ilmiöistä ao. viranomaisille mahdollisimman pian. Jos vesien saastuttamiseen pystyvien *taholla ei ole* yhteisen edun edellyttämää vastuuntuntoa, *kontrollioivan toiminnan on tultava* tarpeeksi tehokkaasti ulkopuolelta, kansalaisten ja viranomaisten *taholta*. Ja jos poliittisella *tasolla ei* teoilla *osoiteta* tiedostettavan luontoa *uhkaavaa* saastumisvaaraa, siihen *on löydettävä* tehokas lääke.

¹¹ Verbinmuodot olen kursivoinut, samoin fraasit *piirissä, taholla, taholta, tasolla*.

Puunjalostusteollisuutemme *tuottaa* jäteväettä 65 000 litraa sekunnissa. Pelkästään tämä luku *osoittaa*, miten nopeasti vesistömme *saastuvat*. Näin *emme voi jatkaa* loputtomiin, koska vesivaramme *ovat* perin niukat: jo Vänernissä, Ruotsin suurimmassa järvenssä, *on* yhtä runsaasti vettä kuin kaikissa vesistöissämme yhteensä.

Näitä tosiasioita *eivät näy tiedostavan* poliittiset päätöksentekijät. Vaikka heillä *olisi* valta *muuttaa* tilannetta, he *eivät ole ryhtyneet* tehokkaiisiin parannustoimiin. Mutta ei sillä hyvä. Asianosaisien yritystenkin päätöksentekijät *sallivat* laitostensa tietoisesti *johtaa* vesistöihin myrkkyyjä, jotka *pystyvät tuottamaan* ainakin pienoismalleja Reinin tuoreista kokemuksista: *surmaamaan* kaloja joukoittain. Kuka *takaa, etteivät* Reinin kokemukset *toistu* meilläkin täysimittaisina.

Nykytilanteessa vesiensuojelutoimisto *veloaa* yleisöön ja *toivoo*, että yleisö *ilmoittaisi* viranomaisille saasteista mahdollisimman pian ja näin *auttaisi* tapausten selvittämistä. Toivomus *on* aiheellinen: jos vesien saastuttajat *eivät tunne* vastuuta kokonaisedusta, kansalaisten *on toimittava* yhteistyössä viranomaisten kanssa ja *turvattava* kyllin tehokas valvonta.

Elleivät poliitikot *siirry* tekoihin ja näin *osoita tiedostavansa* luontoa *uhkaavaa* saastumista, heille *on löydettävä* tehokas lääke.

Taulukko 4 havainnollistaa rakennemuutokset.

	kaikista sanoista			predikaattiverbeistä		
	subst. %	verb. %	pred. %	olla-verb. %	pass.-verb. %	olla- ja pass.-verb. yht. %
2.1. otos	40,1	16,7	12,3	20,0	50,0	70,0
2.2. otos	32,2	22,4	18,9	14,8	14,8	29,6

2.2:ssa on vain 19 sanaa vähemmän, mutta sanaston rakenne on muuttunut: 2.1. sisältää 23,4 % enemmän substantiiveja kuin verbejä, 2.2. vain 9,8 % (Keski-suomalaisen vastaava keskiluku 13,1 %). 2.2:n verbeistä miltei kaikki ovat predikaatteja. Substantiivien ja predikaattiverbien suhde lähenee Juorkunan Jussin pakinan vastaavaa suhdetta: 2.2:ssa substantiiveja 32,2 %, ¹² Juorkunan Jussilla 33,2 % (taulukko 1); 2.2:ssa predikaattiverbejä 18,9 %, Juorkunan Jussilla finiittimuotoja 19,6 % (taulukko 2). ¹³ Juorkunan Jussi käyttää verbejä yhteensä enemmän kuin 2.2:ssa on käytetty. Tämä johtuu siitä, että hänen näytepakinansa sisältävät runsaammin nominaalimuotoja kuin 2.2.

Predikaattiverbien rakenne on mullistunut 2.2:ssa: *olla*-verbejä 14,8 % (samoin Fabritiuksen mainitussa esseessä), passiiveja 14,8 % (vain neljä, joista kolme nesesiiivejä ja yksi passiivijohdos *saastua*). Valtaosa predikaateista on aktiivistettu. Artikkelin kärkevä otsikko »Saastuttamista vastaan» edellyttää iskevää tyyliä, johon välttelevä passiivi ei sovellu.

Aktiivimuodot ovat karkottaneet 2.2:n tekstistä 2.1:n passiiveihin liittyvät fraasit

¹² Erisnimiä ei ole laskettu mukaan.

¹³ Luvut eivät ole täysin vertailukelpoiset, koska Juorkunan Jussin pakinan pros.arvoon eivät sisälly mahdolliset lauseenvastikkeiden pred.osat.

päärissä, taholla, taholta, tasolla (ks. tarkemmin Vihonen, Virittäjä 1966 s. 247—248).

8. Vertailu osoittanee, että jos pääkirjoitus (1) tukahtuu virkkeiden liikaan pituuteen tai (2) näivetty substantiivivoittoiseksi, *on-* ja passiivityyliseksi,¹⁴ se tukahtuu suotta ja näivetty suotta. Pitkän, mutkikkaan virkkeen voi vaivatta yksinkertaistaa, *on-* ja passiivityylin elävöittää aktiivityyliksi. (Paitsi tekstissä mainittuja lähteitä ks. esim. Charnley, Reporting. 2. painos s. 107—142; Gorrell ja Laird, Modern English Handbook. 4. painos s. 225—235; Okkonen, Toimittajan työ s. 104—105, 199—202; Rainio, Asiatyylin ja viestintä s. 55—58.)

Zur Struktur von Satz und Wortschatz in den Leitartikeln der Presse

VON SAKARI VIHONEN

Verf. untersucht, inwiefern Satzlänge und Aufteilung in Wortklassen in den Leitartikeln finn. Zeitungen auf die Klarheit und Lebendigkeit von Sprache und Stil einwirken. Das Beispiel- und Statistikmaterial ist exzerpiert aus den Jahrgängen 1968/70 der Zeitungen »Helsingin Sanomat», »Kansan Uutiset» (beide erscheinen in Helsinki), »Keski-suomalainen» (erscheint in Jyväskylä) und »Savo» (erscheint in Kuopio).

Die untersuchten Artikel in der Zeitung »Savo» haben allgemein lange Sätze. Die Durchschnittslänge der Sätze von fünf Leitartikeln betrug 24 Wörter. In der finn. Allgemeinsprache beträgt die Durchschnittslänge eines Satzes nach Osmo A. Wiio 12—15 Wörter. Durch lange Sätze leidet die Verständlichkeit und die Klarheit: Nebensatz- und Lokalkasusfehler sind allgemein. Durch eine Kürzung der Sätze lässt sich derart vermeiden.

Tabelle 1 analysiert die lexische Struktur der Leitartikel in der Zeitung »Keski-suomalainen». Als Vergleichsmaterial wurden die Kolumnen von Juorkuna's Jussi in »Kansan Uutiset» und Origo in »Helsingin Sanomat» sowie der Roman von Mika Waltari »Koiranheisipuu» gewählt. Die Artikel im »Keski-suomalainen» bevorzugen Substantive: von allen Wörtern werden 13,1 % mehr Substantive als Verben verwendet; Origo z.B. be-

nutzt beide Wortarten ungefähr gleichberechtigt. Die Leitartikel im »Keski-suomalainen» enthalten allgemein weniger finite Verben als die Vergleichstexte (s. Tabelle 2): von allen Verbformen sind 13,2 % Prädikate (ebenso in »Savo»), 12,2 % Nominalformen (»Savo» 8,9 %); bei Juorkuna's Jussi z.B. 19,6 % Prädikate. Die starke Substantivierungstendenz und der Mangel an Prädikaten führt zu einem steifen Stil.

Die Leitartikel bauen auf Prädikaten auf, die unvollständig und schematisiert sind (z.B. *olla* 'sein', *merkitä* 'bedeuten', *muodostua* 'sich bilden' usw.) oder auf Passive. In den Artikeln von »Savo» z.B. sind 24,4 % der Prädikate vom Verb *olla* gebildet; in einem als Vergleichspunkt gewählten Text des Schriftstellers Fabritius, einem Essay, beläuft sich diese Zahl auf 14,8 %. Die Analyse zweier in starrem Stil geschriebener Leitartikel von »Helsingin Sanomat» zeigt, dass in Grenzfällen praktisch ausschliesslich das Verb *olla* und der Passivstil verwendet werden: [70 % aller Prädikatsverben gehen von *olla* und Passive aus (s. Tabelle 3).] Die Redakteure scheinen einen derartigen Stil der Ungenauigkeit und Unpersönlichkeit direkt anzustreben. Abschliessend zeigt Verf. anhand eines Probeartikels der »Helsingin Sanomat», dass dieser starre Stil mühelos belebt und aktiviert werden kann.

¹⁴ *olla-*verbin ja tarpeettomain passiivien sukulaisia ovat paikoin pääkirjoitusten *merkitä-* ja *muodostua-*verbit, esim.: »On laskettu, että jokainen Ruotsiin siirtynyt täysi-ikäinen suomalainen merkitsee n. 80 000 markan lahjaa Ruotsille ja antajana on köyhä Suomi. Tulevaisuutta ajatellen se saattaa merkitä vielä paljon enemmän. Metalliteollisuudelle se voi muodostua hyvinkin kohtalokkaaksi kehityksen jarruksi.»

Koska toisen *merkitä-*verbin ja *muodostua-*verbin subjekti *se* tarkoittaa lahjaa eikä suomalaista, asian voi sanoa selvästi ja suoraan: Tulevaisuudessa lahjan arvo saattaa vielä lisääntyä. Metalliteollisuuden kehitystä tällainen anteliaisuus voi hyvinkin kohtalokkaasti jarruttaa. (Tarkemmin ks. Numminen, mts. 95—96.)